

Аписова Ч.С.

**СОЦИАЛДЫК МАМЛЕКЕТТИН МАКСАТЫН ЖАНА
АРТЫКЧЫЛЫКТАРЫН АНЫКТООДО ЖАҢЫ МАМЛЕКЕТТИК
САЯСАТТЫ КАЛЫПТАНДЫРУУ**

Аписова Ч.С.

**ФОРМИРОВАНИЕ НОВОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ПОЛИТИКИ ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ ЦЕЛЕЙ И ПРИОРИТЕТОВ
СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА**

Ch.S. Apisova

**FORMATION OF A NEW GOVERNMENT POLICY IN DETERMINING
THE GOALS AND PRIORITIES OF THE SOCIAL STATE**

УДК: 321.01

Бул макалада азыркы шарттардагы кыргыз мамлекетинин социалдык саясатынын максаттарын жана артыкчылыктарын ачып көрсөтүүгө аракеттер жасалды. Социалдык саясаттын коомдогу ролу, негизги багыттары аныкталды. Жарандардын жетиштүү турмушун камсыздоо үчүн социалдык саясаттын маанилүү бөлүгү болгон социалдык камсыз кылуу системасы талданды.

Негизги сөздөр: социалдык мамлекет, социалдык саясат, социалдык теңсиздик, социалдык адилеттүүлүк, социалдык камсыздоо, тейлөө кепилдиги, жакырчылыкты жоюу, улуттук программа, эмгек мамилелери.

В данной статье были предприняты попытки раскрыть цели и акценты социальной политики кыргызского государства в нынешних условиях. Определены роли, основные направления социальной политики в обществе. Проанализирована система социального обеспечения, являющейся важной частью социальной политики для обеспечения благосостояния граждан.

Ключевые слова: социальное государство, социальная политика, социальное неравенство, социальная справедливость, социальное обеспечение, гарантия обслуживания, преодоление бедности, национальная программа, трудовые отношения.

In this article was undertaking attempts to bare targets and the accents of social politics of the Kyrgyzstan in nowadays conditions. The role and main directions of social policy in the society are defined. Social security system, which is an important part of social policy on insurance of citizens' welfare is analyzed.

Key words: social state, social policy, social inequality, social justice, social security, service assurance, reduction of poverty, the national program, employment relationship.

Өлкөнү демократиялаштыруу шартында социалдык мамлекеттин артыкчылыктуу багыттарын жана максаттарын чечүүдө эффективдүү социалдык саясат чоң мааниге ээ – калкка, таптарга, улуттарга, социалдык топторго, элдин катмарларына, үй-бүлөгө, инсанга тикеден – тике арналган саясат түзөт. Мындай объективдүү реалдуулук системасындагы мамлекетте ички жана тышкы саясат менен мамлекеттин социалдык саясаты, мамлекеттик саясаттын алкагында орун алган.

Кыргызстандын азыркы кездеги этабындагы социалдык саясатынын максаттарын карап көрсөк, баарыдан мурда бул:

- өлкөдө адам ресурсун, анын физикалык, интеллектуалдык, руханий-адептик өнүгүүсүн максималдуу сактоо;

- жумуш табууга жөндөмсүз калктын эмгекке мотивациясын калыптандыруу жана эмгектенүүнүн шарттары жана жумуш менен камсыздоо, экономикалык өнүгүүнүн негизи катары эмгек рыногун түзүү жана легалдаштыруу;

- жарандык коомдук институттарды түзүү аркылуу коомду демократиялаштыруу, алардын ролдорун жана кызматтарын аныктоо же мамлекеттин социалдык саясатын ишке ашыруу, өлкөнүн жарандарынын жеке өнүгүүсү менен активдүүлүгүн жогорулатуу мүмкүнчүлүгү.

Азыркы демократиялык системада өнүккөн чет өлкөлөрдө социалдык саясаттын негизги принциптерин иштеп чыгышкан. Алар төмөнкүдөй аныкталышкан: жекече социалдык жоопкерчилик принциби, социалдык компенсация принциби, социалдык кепилдик принциби, субсидардык принцип.

Мамлекет социалдык саясатты элдин түрдүү категориясына багытталгандыгына байланыштуу жүргүзөт. Өлкөлөрдүн көпчүлүгүндө социалдык саясат экономика тармактарына жана адам укугу жаатындагы стандарттарга таянат. Экономикалык индикаторлордун системасы аркылуу дүйнөлүк коомчулук мамлекеттин экономикалык саясаты, анын жарандарынын адам капиталынын өсүшү менен айкалышта карайт.

Азыркы учурда көптөгөн улуттук экономикалык жана социалдык камсыздоо системаларына бир гана тобокелдеги типтеги улуттук программалар кирет, бирок калктын ар түрдүү топторуна колдонулат.

Калктын аз камсыз болгон категорияларына – балдар, жаштар, улгайган адамдар жана өзгөчө муктаждыктагы адамдар (майыптар) киришет – алардын чыныгы керектөөлөрүн, өз мүмкүнчүлүктөрүн пайдаланууну эске алуу менен социалдык саясат жүргүзүлөт. Жогоруда айтылгандар социалдык саясаттын артыкчылыктарынын маанилүүлүгүн ырас-

тайт, алар өлкөнүн өнүгүү курсуна жана саясий өнүгүү жолун тандап алуу менен айырмаланышат.

Ошентип, мамлекеттик кепилдикке адам укугун декларациялоо жана коргоо алынат, өлкөнүн социалдык саясатын так механикалык ишке ашырууга ээ болот. Социалдык саясатты аныктоо жана мамлекет менен жеке атуулдун жоопкерчилик тармактарын конкреттештирүү өлкөнүн өнүгүү курсуна (либералдык, консервативдик же социалдык-демократиялык коом) байланыштуу болот.

Азыркы социалдык саясат коомдогу жана мамлекеттеги тең салмактуулукка жетүүгө багытталган пикирлер, социалдык коргоо механизмдери, мамлекетте калктын жашоо деңгээлин жогорулатууга алып келүүчү жана өлкөнүн ийгиликтүү өнүгүшүнө алып барууга шарттайт.

Кыргыз Республикасында социалдык саясат – бул мамлекет жана анын жарандардын, коомдун жакшы турмушу жөнүндө келишилген ой жорумдарынын зарыл болгон объективдүү карым-катышы, анда коомчулук жана мамлекеттик аппарат менен биргеликте коомдун өнүгүү максаттары аныкталат, ошондой эле, индивидуумдардын мүмкүнчүлүктөрү эске алынат, социалдык ырашкердиктин көрсөткүчтөрү жана критерийлери аныкталат [4, 14-б.].

Мамлекет социалдык саясаттын иштелип чыгуу деңгээлине жана анын ишке ашуусуна “мамлекеттин социалдык саясаты”, “муниципалдык социалдык саясат” катары аныктама берет.

Муну менен мамлекет иш-чаралардын мазмунун, социалдык саясаттын маселелерин аныктайт, аларды “уюштуруучулук”, “укуктук”, «социалдык», «экономикалык», «идеологиялык», «социомаданий» деп аныктама берет.

Мамлекет социалдык саясатты ишке ашыруу мезгилдерин дагы «узак мөөнөттөгү», «орточо мөөнөттөгү», «кыска мөөнөттөгү», «буга чейинки» экендигин да аныктайт.

Социалдык саясаттын негизги багыттары төмөнкүлөр:

1. Элдин кирешелеринин саясаты (жашоо деңгээли, байлыгы, керек – жарактары)

2. Эмгек жана эмгек мамилелери жаатындагы саясат (эмгек акы, эмгекти коргоо, социалдык камсыздоо ж.б.)

3. Эмгекке жөндөмсүздөрдү, аз камсыз, калктын социалдык жакыр катмарларын коргоо жана социалдык колдоо (пенсия менен камсыздоо, социалдык тейлөө, социалдык кепилдик)

4. Социалдык чөйрөнүн тармактарын өнүктүрүүнүн негизги багыттары (ден соолукту, билим берүүнү, илимди, маданиятты, дене тарбияны жана спортту коргоо). Социоэкологиялык маданият (экономикалык жана социалдык туруктуулук).

5. Калктын өзүнчө категорияларына карата саясат (үй-бүлөлөргө, жаштарга, улгайган адамдарга колдонулуучу саясат).

б. Миграция саясаты (аргасыз миграция, чет өлкөдөгү мекендештердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо, тышкы эмгек миграциясы).

Кыргыз Республикасында социалдык саясат субъектилеринин ичине ортонку класс, орточо жана кичи бизнес менен өз турмушун ондоого аракет кылган жарандар киришет.

Бул категориядагы элге карата экономикалык өз алдынчалуулугун жана активдүүлүгүн күчөтүү үчүн механизмдер иштелип чыккан.

Кыргыз Республикасында жарандардын эркиндигинин жана укугунун мыйзамдуулугу камсыз кылынат, коомдук тартипти сактоо, кылмыштуулук менен күрөшүү чаралары көрүлөт.

Маданият, илим, ден соолукту коргоо, эмгек менен камсыз кылуу, социалдык камсыздоо, жаратылышты коргоо жаатында бирдиктүү мамлекеттик саясат жүргүзүүнү камсыз кылат; экономикалык, социалдык, илимий-техникалык жана маданий өнүгүү программаларын иштеп чыгат жана ишке ашырат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы өз жарандары улгайган кезде, эмгекке жөндөмдүүлүгүн жоготкондо же ооруган учурда, багуучу адамдан ажыраганда социалдык камсыздоого кепилдик жана пенсия берет.

Мамлекеттин бул моделиндеги жарандардын жетиштүү турмушун камсыздоо үчүн социалдык саясаттын маанилүү бөлүгү болуп социалдык камсыз кылуу системасы эсептелет. Ошол себептүү эки деңгээлдеги системаны түзүү зарыл, анда мамлекет тарабынан жашоо акыбалынын минималдуу деңгээли камсыздалат, мындан тышкары пенсия же жөлөк пул камсыздоо фондунан же башка булактардан камсыздалат.

Социалдык мамлекетти саясий доктринасыз, экономикалык моделсиз жана финансылык каржылоосуз өнүгүүсүн элестетүүгө мүмкүн эмес.

Эгемендүү Кыргыз Республикасынын өнүгүүсүн заманбап этапта мамлекеттин саясатынын социализациясын күчөтүү экономикалык багыт менен бирге жүргүзүлүп жатат, ал мамлекет үчүн артыкчылыктан биринчи баскыч болушу зарыл. Социалдык саясаттын артыкчылыгы негизинен өлкөнүн мыйзамында – Кыргыз Республикасынын Конституциясынын «Адам укугу жана эркиндиги», «жарандардын укуктары жана милдеттери» бөлүмдөрүндө чагылдырылган.

Адамзаттын туруктуу өнүгүүсү боюнча программалар, жакырчылыктан кутулуунун стратегиялык программалары, негизги жеңилдиктерди сактоого багытталган жана ага элдин өзү катыша алган, тейлөө системасын өнүктүрүүгө жана калктын жалпы топторуна арналган социалдык кызматтар иштелип чыккан.

Жогоруда айтылгандардан улам, мамлекеттик бийлик, өкмөт, парламент (Жогорку Кеңеш) мыйзамдуу жана институционалдык түрдө адам укугу боюнча Жалпы декларациянын принциптерине не-

гизденип, Кыргыз Республикасында адам укугу боюнча социалдык саясатты камсыз кылат, бул принциптер Кыргыз Республикасынын Конституциясында, Конституциялык түрдө негизги адам укугун жана эркиндигин бекитип, ошондой эле, экинчи жана үчүнчү муундар үчүн да жетиштүү чагылдырылган.

Советтик система үчүн мүнөздүү болгон инсанга мамлекеттин негизги ролун Кыргызстан башынан өткөргөн, юридикалык жана институционалдык негиздерин коргоо жана адам укугу менен камсыз кылуу, ошону менен бирге аялдар менен балдардын укугун коргоо. Кыргыз Республикасынын социалдык саясатында үй-бүлөлүк саясатты түзүү бирден бир артыкчылыктуу багыттардын бири. Өзгөрүлгөн саясий, экономикалык, үй-бүлө мамилесинде мамлекеттик саясатты кайра баалоо жүрдү. Үй-бүлөгө көңүл буруу тенденциясын күчөтүү Кыргыз Республикасынын Конституциясында, Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодексинде ж.б. мыйзам чыгаруу документтеринде чагылдырылган.

Үй-бүлө мамилелериндеги саясат негизинен мыйзам чыгаруу документтеринде, Кыргыз Республикасынын Конституциясында жазылган, анда үй-бүлө, эне болуу, балалык мамлекеттин коргоосуна алынган. «Үй-бүлө – өлкөнүн Конституциясында - коомдун негизи, деп айтылат. Үй-бүлө, ата болуу, эне болуу, балалык – бүткүл коомдун камкордугуна алынат жана мыйзам менен артыкчылыктуу корголот... Үй-бүлө саясатынын атайын уюштурулган системасынын жардамы аркылуу мамлекет жетим балдарды жана ата-энесинин камкордугунан ажыраган балдарды багууну, тарбиялоону, окутууну камсыз кылат» [5, 14-15-бб.].

Мамлекеттик үй-бүлөлүк саясат социалдык саясаттын өз алдынча багыты катары түзүлөт, өз стратегиясы, программасы, уюштурулушу, кадрлары, финансылык ж.б. камсыздоолору каралган.

Мамлекет өлкөнүн өнүгүүсү үчүн социалдык-экономикалык программаларды иштеп чыгуу жана ишке ашырууда үй-бүлөнүн укуктарын жана коомдук турмуштун ар түрдүү тармактардагы кызыкчылыктарын эсепке алып, бийлик органдарынын ишкердүүлүгүн ишке ашырат жана камсыз кылат. Үй-бүлөлүк саясаттын принциптери коомдун тарыхый, этникалык, диний, маданий, материалдык мүмкүнчүлүктөрү, социалдык кырдаалдары менен аныкталышат.

Мамлекеттик үй-бүлөлүк саясатты күчөтүү үй-бүлөгө терең жана кеңири таасири менен коштолот. Ошондуктан, ылайык келген мыйзам чыгаруу базасы өнүгүшү керек, маалымат мейкиндиги менен камсыздалып, үй-бүлөлүк коомдук кыймылдар түзүлүшү зарыл.

Үй-бүлөлүк социалдык саясат үй-бүлөнү социалдык коргоо менен эле чектелбейт, анда дифференцирленген жол менен учурдагы өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүшүнүн өзгөчөлүктөрү эске алынат. Социалдык саясаттагы артыкчы-

лыктуу багыттар катары өлкөдөгү гендердик саясаттын түзүлүшү жана өнүгүшү эсептелет.

Демократиялык кайра түзүүлөрдүн шартында коомдук өнүгүүлөрдүн башкы принциптери болуп социалдык адилеттүүлүк эсептелет, адам укугун сактоо, дискриминациянын бардык түрлөрүн басып өтүү, биринчи кезекте, жынысына карата.

Базар экономикасына өтүүнүн натыйжасында өлкөдөгү аялдар жана эркектердин акыбалдарына таасири тийди. Ушуга байланыштуу жашоого зарыл, тарыхый тастыкталган гендердик саясатка өтүү келип чыкты. Анда аялдар менен эркектердин тең укуктуулукка жетүүсүндө эки тараптын кызыкчылыктары менен керектөөлөрүн эске алуу менен жетишүүсүнүн бирден бир жолдору каралган.

Социалдык саясаттын артыкчылыктуу багыттарынын бири билим берүү тармагын өркүндөтүү болуп саналат. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 45-беренесинде ар бир адам билим алууга укуктуу деп жазылган. Ар бир адам мамлекеттик билим берүү уюмдарынан негизги жалпы жана орто билимди акысыз алууга укуктуулугу айтылат [5, 16-б.].

Коомдук мамилелердин азыркы этабында билим берүүнү демократиялаштыруу процесстеринин толкунунда салттуу жана ааламдашуу маданияттарынын синтезине негизделген жаңы система жаралууда.

Руханий маданияттагы өзгөрүүлөр Кыргызстандын жаштарынын, алардын баалуулук системаларында, заманбап дүйнө таанымында чагылдырылууда.

Ден соолукту коргоо тармагы – социалдык саясаттын маанилүү тармактарынын бири. Калктын ден соолугун коргоо жаатында медициналык-дарылык тейлөөнү камсыздоо мамлекеттик саясаты каралган. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 47-беренесинде: «... ар бир адам ден соолугун коргоого укугу бар деп көрсөтүлгөн. Мамлекет ар бир адамды медициналык жактан тейлөө үчүн шарт түзөт жана саламаттыкты сактоонун мамлекеттик, муниципалдык жана жеке секторлорун өнүктүрүү боюнча чараларды көрөт» - деп айтылган [5, 17-б.].

Ден соолукту коргоо тармагында Өкмөт тарабынан 1996-жылы «Манас» ден соолукту коргоону реформалоо системасы кабыл алынган. Ден соолукту коргоо боюнча кеңири багыттагы саясат жүргүзүлгөн, белгиленген программада: элдин ден соолугун жакшыртуу, тең укуксуздукту жоюу, ден соолукту сактоону тейлөөнү камсыз кылууга жетишүү, тейлөө кепилдиги, ден соолукту коргоону тейлөөнүн сапатын жана эффективдүүлүгүн жогорулатуу, жарандардын өз ден соолугун чыңдоо жоопкерчилигин жогорулатуу, ооруган адамдын укугун коргоону камсыз кылуу ж.б. кирген [6, 79-б.].

Биздин мамлекеттин социалдык саясатындагы артыкчылыктуу багыттардын бири – бул жакырчылыкты жоюу. Жакырчылыктын курамы жана маңызы социологиялык изилдөөлөрдүн негизинде аныкталат, адамдын же анын үй-бүлөсүнүн

жакырдыгы экономикалык көрүнүш, жалпы элдин массалык аң сезиминде, анын курчап турган чөйрөсүндө, түшүнүгүндө жана каражаттарында материалдык каражаттардын, үй-бүлөлүк кирешесинин болбогондугу жакырчылык деп түшүнүлөт (эмгек акы, жөлөк пул) [3, 13-б.].

Жакырчылык түшүнүгүн мүнөздөгөндө аны саясий көрүнүш катары кароо керек, же болбосо, адамдын же анын үй-бүлөсүнүн материалдык жетишпестиги, бийлик тарабынан маанилүү чечимдерди кабыл алууга катышуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратат.

Адамдын, анын үй-бүлөсүнүн материалдык жетишпегендиги эреже катары, көпчүлүк учурда, маданияттын, адеп-ахлактын жакырлануусуна алып келет.

Жакырчылык өзгөчө психологиялык абал катары каралат. Анткени, адам өзүнүн материалдык, руханий, саясий керектөөлөрүн канааттандыра албаса, өзүнө баа берүүсү төмөндөп, өзүн эркин сезбейт, жашоого зарыл канааттанууга ээ болбойт, өзүнө сыймыктануусун жоготот, айланасындагы адамдардын сыйлоосунан айрылгандай абалды сезет. Натыйжада, өзүн толук кандуу адам катары эсептебегендиктен комплекстер пайда болот.

Жакырчылыктан чыгуу максатында өлкөбүздө «Аракет» улуттук программасы (1998-2005-ж.), «Аялзат» улуттук программасы түзүлгөн, элдин көпчүлүгү жакырчылыкта экендиги ар түрдүү жаштардагы, өзгөчө түпкү улуттун бардык катмарларындагы аялдар экендиги айтылат. Жакырчылыкты жоюу боюнча бул улуттук программалардын аткарылышы мамлекеттик саясаттын азыркы этабында социалдык саясат багытынын негизги маселелеринин бири болуп эсептелет.

Ошентип, социалдык мамлекеттин негизги максаты – коомдун мүчөлөрүнүн дайыма өсүп туруучу материалдык жана руханий керектөөлөрүн максималдуу канааттандыруу, акырындык менен калктын жашоо деңгээлин жогорулатуу жана социалдык теңсиздикти жоюу, негизгиси жетиштүү жашоону камсыз кылуу, барынан мурда сапаттуу билим берүү, медициналык жана социалдык тейлөөгө жетишүү. Бул максатты ишке ашырууга жашоо-тиричиликтеги ырашкердик процессинин эффективдүүлүгү зарыл, ал коомдун улуттук жогорку киреше алуусуна жетүүнү бир эле учурда иш күнүнүн узактыгын кыскартуу менен, бош убакытты көбөйтүү аркылуу жетишүүгө шарттайт. Мында социалдык мамлекет башка жарандардын, коомдордун, мамлекеттердин укугун бузуу аркылуу максатка жетүүнүн формаларын четке кагат.

Кыргыз коомчулугунда эмгек мамилелери жаатында жаңы маданий саясат, билим берүү, ден соолукту коргоо, демография, экология ж.б. коомдун жаатында жаңы тармак түзүлүүдө, анда социалдык мамлекеттин жаңы табияты анык болот.

Социалдык мамлекет – укуктук демократиялык мамлекет, күчтүү социалдык саясатты жүргүзөт жана

Ата Мекендик социалдык базар чарбасын өнүктүрөт, жогорку турмуш деңгээлди о.э. калкты иш менен камсыз кылат, социалдык коргойт, жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин чыныгы ишке ашырат, билим берүүнү, саламаттыкты сактоону, маданиятты бардык жарандарга жеткиликтүү жана замандын талабына ылайык түзүп берет, социалдык камсыздайт жана тейлейт, калктын жакыр жана аз камсыз болгон катмарын колдойт [1, 40-б.].

1948-жылы 10-декабрда БУУнун Башкы Ассамблеясында кабыл алынган Бүткүл жалпы адам укуктарынын декларациясынын негизинде социалдык мамлекеттин идеясы адамдын өнүгүүсүнө багыт берүү, ага татыктуу турмуш шартын түзүү белгиленген. Декларацияда белгиленгендей, адам укуктары жана эркиндиктери ажырагыс, ал ар бир адамга төрөлгөндөн эле таандык.

Декларация (6 ст.) экономикалык, социалдык жана маданий укуктар менен бирге, социалдык камсыздоо, эмгекти жана ишти эркин тандоо, жашоо деңгээлин көтөрүү, зарыл керектүү болгон саламаттыгын сактоо жана татыктуу жашоо – турмуш шартын түзүү, билим алуу жана маданий турмушка катышуу ж.б. укуктарды жарыялайт.

Базар чаржайытын жөнгө салып, таза капиталисттик экономиканы тейлеген мамлекетти куруу жана өлкөнүн жашоосуна социалдык түзүлүштү буга ылайыктоо катардагы себептер боюнча мүмкүн эмес эле.

Биринчиден, социалисттик мамлекеттин экономикалык негизин бирдиктүү экономика түзгөн, мурунку Союздун масштабындагы жана Экономикалык өз ара жардамдашуу Кеңешинин чегинде кооперацияны жана бир кесипке үйрөтүү принцибиндеги бирдиктүү эл чарбасынын комплекси катарында ондогон жылдар бою түзүлгөн. Практикалык бардык өнөр жайлар бүтүндөй монополисттер болушкан, ошондуктан алар атаандаштар арасында жөндөмсүздүгүн көрсөтүшкөн.

Экинчиден, эмгек жамааты өзүн – өзү башкарууну өнүктүрүүнү жана демократиянын негиздерин кеңейтүүнүн көп жылдык тажрыйбасын, ишканалардан, мекемелерден башкаруунун коомдук формасын жана башка уюмдардын түрлөрүн “сүрүп чыгарып салган” мамлекеттин экономикалык негизи катарындагы, таза капиталисттик моделди кабыл алышкан эмес.

Үчүнчүдөн, өлкөдө капитализмдин негизинде социалдык базар чарбасын уюштурууга жөндөмдүү кадрлар жок болучу.

Муну менен бирге ошол убакта, көп себептерден улам, социалисттик мамлекеттик түзүлүшкө кайра кайтуу мүмкүн болгон эмес.

Биринчиден – кызмат чөйрөсүндө, агро өнөр жай комплексинде, байланышта, транспорттук тармак менен катар курулушта, өнөр жай өндүрүш каражаттарында менчиктин формасынын алмашуусу болду.

Экинчиден – бирдиктүү эл чарбасын башкаруу жана борборлоштурулган пландаштыруу механизми бузулган.

Үчүнчүдөн – каржы механизми, баа биримдик системасы, банктык система кайтадан жаңыча түзүлгөн.

Төртүнчүдөн – ошол мезгилдеги коомдук ой – пикирлерде социалисттик мамлекеттин терс жактары жөнүндөгү түшүнүктөр басымдуулук кылган, анын ичинде жалпы экономикалык чыгымдар, мыйзамсыз өткөрүлгөн репрессиялар, эл керектөөчү товарлардын тартыштыгы [8, 23-б.].

Социалдык мамлекеттердин конституциялык принциптери чыныгы практикада өлкөдө төмөнкүдөй укук жана кепилдиктерди сактаганда гана бышыкталат: адамдын эркиндикке болгон укугу; ар бир жаран өзүнө жана өзүнүн үй-бүлөсүнө материалдык жашоо-турмуш шартын камсыздоо үчүн интеллекттүү потенциалын жана эмгекти эркин ишке ашыруу укугу; мамлекеттин күчтүү, ырааттуу социалдык саясатты жүргүзүүнүн кепилдиги, калктын топторуна жана абдан жарды катмарларга даректүү жардам берүүсү, көпчүлүк жарандар жогорку жашоонун стандартына жетүүсү, “адамды” мүмкүн болушунча максималдуу инвестицияга багыттоо; коомдун негизги өндүргүч күчтөрүнүн бийликтин бардык деңгээлдеги башкаруу чечимдерин иштеп чыгууга реалдуу катышуусу жана социалдык экспертизөө үчүн жагымдуу шарттарды түзүү кепилдиги; эмгек мамилелерин жана социалдык-экономикалык жөнгө салууну мамлекет, жумуш берүүчүлөр жумушчулардын кызыкчылыгын теңдөө, коомдук макулдукка жетишүүнүн негизги механизми болуп социалдык өнөктөштүк системасын ишке ашыруу жана таануу, укуктар жана кепилдиктер; кайсы гана чарба субъектиси, менчик ээси болбосун, белгилүү социалдык милдеттин жана жоопкерчиликти алдында кепилдикке милдеттүү болот; үй-бүлөнү чыңдоого багытталган укуктар жана кепилдиктер, жарандарды, барынан мурда жаштарды адеп-ахлактык, маданий, руханий жактан өнүктүрүү; ата-бабадан келе жаткан тарыхый мурастарга кылдаттык менен мамиле кылуу жана муундардын ордун басуу, тарыхый, улуттук салттарды сактоо.

Демек, ошентип, социалдык мамлекет бир эле убакта коомго таандык, мүмкүн болгон максатты, тартипти көздөйт жана ага тиешелүү болгон өндүрүштүк мамилелердин жана (анын ичинде адамдын өзүнө тиешелүү) дайыма өнүгүүдөгү өндүргүч күчтөр системасын ишке ашырат.

Социалдык мамлекет өзүнүн өнүгүү ар бир этаптарында артыкчылыктарын аныктайт жана принциптерин ишке ашыра алат. Артыкчылыктар социалдык-экономикалык жана саясий көйгөйлөрдүн өтө зарыл деңгээлдеринде аныкталат. Артыкчылыктар өтө татаал карама – каршы тарыхый шарттарда да аныкталат, бул маселелерди чечүү үчүн коом жаңы социалдык-экономикалык өнүгүүгө

өтүү менен ал демократиялык принциптерге жана укуктук нормаларга таянышы керек.

Биздин өлкөнүн өнүгүү азыркы этабындагы социалдык мамлекеттин артыкчылыктары, социалдык-экономикалык мамилелердин өнүгүшүнө басым жасаган мамлекет. Алар макродеңгээл (эң эле артыкчылыктуу көйгөйлөрдү чечүү үчүн), мезодеңгээл (перспективдүү белгилүү мөөнөттөгү орточо милдеттерди чечүү үчүн) жана микродеңгээл (жакын арадагы артыкчылыктуу милдеттерди чечүү үчүн). Биздин мамлекетти өнүктүрүүдө социалдык саясаттын эң эле приоритеттүү көйгөйлөрү бүгүнкү күндө массалык төмөндөөгө жана калктын жакырлануусуна жол бербөө болуп саналууда, азыркы күндө социалдык-экономикалык жагдайда өлкөнүн эгемендүүлүгүн сактоо проблемасы (улуттук коопсуздукту камсыздоо) өтө эле курч бойдон калууда [7, 41-б.].

Мамлекеттин жоопкерчилиги аз камсыз болгон үй-бүлөлөргө мамлекеттик социалдык жардам көрсөтүү бойдон калат, компенсацияларды жана эң эле натыйжасыз, негизсиз социалдык колдонулуп жаткан жеңилдиктердин системасын акырындык менен алмаштыруу зарыл.

Кыргызстандын приоритеттүүлүгү социалдык саясатты ишке ашыруу жана социалдык мамлекеттин социалдык-экономикалык негизинин бекемделиши ички, ошону менен бирге, эл аралык саясий жана социалдык-экономикалык жагдайга көз карандылыкта өзгөрөт. Жалпы массалык жакырлануу шартында биринчи орунда жакырчылык жана кедейчилик менен күрөшүү, кошумча жумушчу орундарды түзүү, калкты социалдык коргоонун негизинде камсыздандыруу күчөтүлөт.

Айрым экономикалык жандануулар приоритеттерди өзгөртөт. Баштапкы багыттарды сактоо менен, биринчи планда адамды инвестицияга тартуу, дүйнөлүк экономиканын шартында биздин өлкөдө баарынан мурда билим берүүдө, саламаттыкты сактоодо атаандаштыктан ийгиликтүү чыгууга мүмкүнчүлүк алат.

Демек, ошентип, социалдык мамлекеттин негизги максаты – барынан мурда сапаттуу билим берүү, медициналык жана социалдык тейлөө, негизги бакубаттуулукка жол ачуу, социалдык теңсиздикти төмөндөтүү жана калктын жашоо деңгээлин ырааттуу жогорулатуу, коомдун мүчөлөрүнүн руханий жана материалдык дайыма өсүп жаткан керектөөлөрүн мүмкүн болушунча канааттандыруу [2, 77-б.].

Бул максатты ишке ашыруу жашоонун бакубаттуулугунун жогорку натыйжалуулугуна жеткирет. Ошондуктан социалдык мамлекет жарандардын, уюмдардын, мамлекеттин укуктарын бузууга жол берген, максатка жетишүүнүн кайсы гана формасы болбосун четке кагуусу керек.

Кыргыз коомчулугунда эмгекке карата мамиле багытында жаңы мамлекеттик саясат калыптанууда. Булар жаңы социалдык мамлекеттин жаралышын пайда кылат.

Адабияттар:

1. Авцинова Г.И. Социально-правовое государство: сущность, особенности становления. - М., 2000. - С.90-104.
2. Волгин Н.А. Социальное государство. - М., 2003.
3. Занятость и безработица. Итог интегрированного обследования домашних хозяйств в 2009 г. - Б., 2010.
4. Ибраев А., Артыкбаев М. Социальная политика КР в условиях демократизации страны. - Б., 2011.
5. Кыргыз Республикасынын Конституциясы: 2010-жылдын 27-июнунда Референдумда (бүткүл элдик добуш берүүдө) кабыл алынды. - Б.: «Академия», 2011. - 144 б.
6. Мукамбаева Г.А. Манас и право. - Б., 2003.
7. Проблемы национальной безопасности Кыргызстана. - Б., 2006.
8. Рысалиев И.З., Рыскулова А.М., Воронина Г.А. Политика государства на рынке труда Кыргызской Республики в период перехода к рыночным отношениям. - Б., 2002.

Рецензент: д.полит.н., профессор Артыкбаев М.Т.
